МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ЛОГВИНЕНКО ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА

УДК 116.346.2:316.613.5(477)«712»(043.3)

ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК УМОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор філософських наук, професор
Куцепал Світлана Вікторівна,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри гуманітарних і
соціально-економічних навчальних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Додонов Роман Олександрович,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
завідувач кафедри філософії;

кандидат філософських наук, доцент
Литвинчук Оксана Валеріївна,
Житомирський державний технологічний
університет,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних наук.

Захист відбудеться «19» жовтня 2017 року о 15. 00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «19» вересня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Суспільні трансформації – інформаційна революція, глобалізація, демократизація суспільства – вплинули на основи соціальної системи, спричинили зміни соціальних інститутів та повсякденної життєдіяльності людини. За даних обставин, проблеми самореалізації особистості, міжособистісних комунікацій стають предметом багатьох наукових методологій та досліджень, зокрема ґендерних студій. На основі цього, актуальність даної роботи визначається наступними позиціями.

По-перше, зміна категорійного апарату та методології суспільствознавчих досліджень: інституалізація ґендерних досліджень у систему науки та освіти зумовлює перегляд існуючих теоретичних практик щодо соціальної ролі і чоловіка, і жінки. Зокрема, актуальною стає проблема реалізації як жіночої, так і чоловічої індивідуальності, оскільки межі її репрезентації були задані пануючими стереотипами: чоловік керується інструментальною цінністю професійної самореалізації, жінка – експресивною цінністю.

Сучасна система соціальних взаємовідносин змінює домінуючу довгий час одновекторну модель самореалізації. Проявляючи себе у різних видах діяльності, і жінка, і чоловік, намагаються реалізувати як маскулінні, так і фемінні риси характеру. Сучасна жінка все частіше поєднує материнство та професійну самореалізацію, а сучасний батько, на відміну від «традиційного», більше займається доглядом та вихованням дітей. Спостерігається розширення меж самореалізації як для жінки, так і для чоловіка.

По-друге, ґендерна освіченість. Знання про біологічні та соціальні фактори у процесі формування ґендерної ідентичності, ґендерних ролей направлене на: успішну ґендерну соціалізацію особистості; формування ґендерної культури соціуму; гармонізацію міжособистісних комунікацій та суспільних відносин; розвиток неупередженого ставлення до процесу особистісної самореалізації, безвідносно до статевих характеристик людини. Окрім того, це уможливлює сприймання суспільством взаємозамінності ґендерних ролей.

По-третє, взаємозамінність ґендерних ролей. Традиційні ґендерно-рольові стереотипи утруднюють самоактуалізацію саме жінки, і тим самим обмежують можливості для її самореалізації поза приватною сферою. Сучасне суспільство починає пропонувати і чоловікові, і жінці, рівні можливості у виборі професійної діяльності. Це свідчить як про демократизацію суспільних відносин та створення рівних можливостей для особистісної самореалізації і жінці, й чоловікові, так і про трансформацію змісту ґендерних ролей. Жінка / чоловік прагне самореалізуватися як професіонал, а не лише у традиційній ролі. Проте, необхідно відмітити існування ґендерної варіації, що міститься у кожній ролі: навіть якщо ґендерна роль є однаково прийнятною для кожного і не залежить від статі людини, жінка й чоловік її виконують по-різному.

По-четверте, механізм самореалізації. Він спрямований на практичне втілення особистістю соціальної активності. У даному випадку, таким механізмом виступають соціальні інститути – сім’я, освіта, держава. Як механізм самореалізації

вони розкривають характер суспільних взаємовідносин у системі «особистість – суспільство», де самореалізація виступає принципом уключеності індивіда до такого типу відносин. В рамках інституту сім'ї ґендерний конфлікт представлений стереотипним уявленням про несумісність професійних та домашніх обов'язків. Концепція ґендерної рівності дану суперечність вирішує при допомозі рівномірного розподілу домашніх обов'язків між жінкою та чоловіком. Інститут освіти через аналіз відносин між чоловіком та жінкою формує систему знань, зорієнтовану на подолання ґендерної асиметрії та закріплення ідей ґендерної рівності. Держава забезпечує підтримку стратегії ґендерної рівності шляхом законодавства. Тобто, говорити про повну самореалізацію особистості можна за умови, коли одним із центральних регуляторів суспільних взаємовідносин виступає ґендерна рівність.

Ступінь наукової розробки проблеми. Формування ґендерних студій в Україні пов'язано з іменами І. Жерьобкіної, Т. Журженко, Н. Лавріненко, С. Оксамитної, Л .Смоляр, Н. Чухим та ін.

Методологічні підходи до вивчення ґендерних явищ розроблені О. Вороніною, І. Грабовською, Т. Дороніною, С. Павличко. Дослідниця О. Кісь застосувала ґендерний підхід при аналізі соціального статусу українського жіноцтва. Соціально-культурні особливості української фемінності досліджуються М. Богачевською-Хом'як, Т. Гундоровою, О. Забужко, Н. Зборовською та ін.

Проблему ґендерної нерівності, еволюцію становища жінки відображено у роботах А. Балакірєвої, І. Волкової, К. Карпенко, І. Книш та ін.

Ґендерна проблематика інституту сім'ї (функціонування ґендерних стереотипів у сімейних стосунках, розподіл праці, несумісність домашніх обов'язків та кар'єри тощо) вивчаються Л. Амджадін, Т. Говорун, Т. Гурко, К. Керінгтон, О. Кікінежді, Т. Литкіною, К. Міллет, С. Оксамитною, М. Феррі та ін.

Ґендерні аспекти інституту освіти досліджуються у роботах Л. Булатової, В. Гайденко, А. Демиденко, І. Іванової, О. Луценко, Т. Матусевич, Л. Смоляр, О. Цокур та ін. Вплив ґендерних стереотипів на освітній процес, поняття прихованого навчального плану висвітлюється такими науковцями як Л. Кім, А. Мішель, І. Предборська, Л. Штилєва О. Ярська-Смірновата ін.

Ґендерна тематика у політико-правовому дискурсі представлена працями І. Грабовської, Л. Кобелянської, Т. Мельник, С. Оксамитної та ін. (проблема ґендерно збалансованого суспільства); І. Тукаленко (особливості ґендернонейтральної та ґендернозорієнтованої політики), М. Майор, О. Руднєвої, О. Ярош (законодавчий аспект становлення ґендерної рівності).

Дослідження проблем самореалізації людини розглядається в роботах В. Муляра (філософсько-культурологічний аналіз становлення людини у системі «індивід – суспільство»), Т. Ветошкіної, Л. Когана, Л. Сохань (самореалізація трактується як соціальний процес), Н. Борисової, (аналіз структури самореалізації), В. Андрущенка, Н. Кленової та ін. (культурний контекст проблеми самореалізації).

Ґендерний аспект самореалізації стає предметом проблемного поля у розробках О. Вороніної, Л. Кривеги (ґендерна ідентичність як складова соціокультурної адаптації), І. Кона, Л. Леонтьєвої, В. Суковатої, О. Ярославкіної (вплив ґендерної ідентичності на вибір соціальних ролей), І. Клєциної, І. Костікової (взаємозв'язок

мультиполярної моделі ґендерної ідентичності з процесом самореалізації). Проте, переважна більшість досліджень даного питання представлена роботами з психології.

Проблеми особистості, її розвитку та взаємодії з соціальними інституціями в центрі уваги таких українських дослідників як Т. Андрущенко, В. Вашкевич, Р. Вернидуб, В. Воронкова, Е. Герасімова, Р. Додонов, О. Кивлюк, С. Куцепал, А. Кравченко, В. Кремень, В. Кушерець, О. Литвинчук, І. Немчинов, Т. Розова, В. Покась, Д. Свириденко та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, комплексний соціально-філософський аналіз ролі ґендерної рівності у процесі самореалізації особистості відсутній і потребує дослідницької уваги, особливо в контексті розгортання сучасного соціально-філософського дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у межах комплексної наукової теми «Культурно-історична детермінація розвитку людського потенціалу в процесі формування громадянського суспільства» (ДР № 0116U002584), дослідженням якої займається кафедра філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 6, від 23.12.2010 р.).

Мета дисертаційної роботи полягає у соціально-філософській концептуалізації сутності та ролі ґендерної рівності в процесі самореалізації особистості.

Досягнення мети роботи передбачає формування та вирішення наступних дослідницьких **завдань:**

- проаналізувати особливості становлення та розвитку ґендерної проблематики;
- визначити специфіку формування ідеї рівності статей в українському суспільстві;
- розкрити зміст самореалізації особистості як соціокультурного феномена, теоретично обґрунтувати співвідношення ґендерної рівності та самореалізації особистості;
- розглянути взаємозв’язок ґендерної ідентифікації з процесом самореалізації;
- здійснити філософську рефлексію стосовно впливу моделей сімейних відносин на процес самореалізації особистості;
- виявити значення ґендерної освіти, обґрунтувати роль освіти у процесі самореалізації особистості;
- дослідити особливості ґендерної політики в Україні та проаналізувати роль політико-правового аспекту ґендерної рівності в процесі самореалізації особистості.

Об’єкт дослідження – процес самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві.

Предмет дослідження – ґендерна рівність як умова самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві.

Теоретико-методологічна база дослідження. Мета та завдання дослідження обумовлюють вибір не лише філософських, а також загальнонаукових і

міждисциплінарних методів та принципів. Окрім того, робота містить емпіричний рівень, де основним методом-операцією є анкетне опитування. У дослідженні перевага надається системному та міждисциплінарному підходам: використання системного підходу дало змогу розглянути сім'ю, освіту, державу як системи та розкрити їхні зв'язки й взаємозумовленість. Це дозволило не лише визначити функції зазначених систем у процесі ґендерної соціалізації, а й виявити взаємозв'язок між ґендерною рівністю та процесом самореалізації; міждисциплінарний підхід застосовано у зв'язку з тим, що процес самореалізації та категорія ґендерної рівності знаходяться у сфері інтересів різних наук (психологія, педагогіка, політологія, соціологія, правознавство).

У процесі роботи було використано: термінологічний принцип (при визначенні категоріального апарату); когнітивний принцип (дозволяє сформувати нове знання про категорію ґендерної рівності на основі співвідношення теоретичних положень, концепцій з дійсною практичною реальністю формування ґендерної ідентичності); принцип світоглядного плюралізму (визнання факту існування й інших точок зору на досліджувану проблему); принцип багатофакторності (дає змогу простежити вплив факторів різного роду (суспільна думка, соціальний статус, рівень освіченості тощо) на проблему самореалізації особистості); загальнонауковий теоретичний метод порівняння (при розгляді жіночого й чоловічого досвіду у межах патріархального суспільства та суспільства з паритетною демократією); аналіз (при виокремленні складових проблеми ґендерної рівності – дискримінація, нерівність, ґендерний конфлікт); синтез (при формуванні цілісного уявлення про суспільно-політичну ситуацію України наприкінці XIX ст., на основі розгляду таких явищ як фемінізм, ґендер, жіночий рух), індукція (при систематизації джерельної бази наукового дослідження та аналізі результатів анкетування): дедукція (при дослідженні ґендерної рівності шляхом аналізу знань про «рівність» та «ґендер»).

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації сформована соціально-філософська концепція ґендерної рівності як умови самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві:

Уперше:

- здійснено соціально-філософський аналіз феномену ґендерної рівності як умови самореалізації особистості. Визначено, що співвідношення «ґендерної рівності» та «самореалізації» можливе як на рівні бінарних опозицій (через суперечність індивідуального та соціального), так і в категоріальному вимірі (культура, свобода). Показано, що це однопорядкові явища: ґендерне середовище здатне надати особистості умови для цілісної самореалізації;

- обґрунтовано, що соціальний інститут – це механізм взаємодії ґендерної рівності та самореалізації. Соціальний інститут як механізм спрямований на практичну реалізацію особистістю своїх суб'єктивних якостей. Ґендерна рівність як засіб самореалізації – це важливий елемент механізму, мета якого – забезпечити особистості адекватне опредметнення сутнісних сил.

Уточнено:

- на підставі аналізу наукових джерел та положень ґендерної теорії зміст термінів «ґендерна рівність» та «ґендерний паритет». Під ґендерною рівністю

розуміються наявні сприятливі умови для індивідуальної самореалізації особистості. Становлення ґендерної рівності утверджується як загальноприйнятий принцип, як один із чинників соціального поступу. Але, враховуючи складність його реалізації, спричинену традиціями культури, стереотипами та консервативністю соціальних відносин, більш коректним є розуміння рівності у значенні паритетності (рівність у взаємовідносинах різних людей – Жінка і Чоловік, а не рівність як однаковість цих людей);

- зміст поняття «домашнє господарство». Під «домашнім господарством» розуміємо неформальний соціальний інститут, стосунки в якому мають соціально-економічні зв'язки. Домашня праця – це економічна категорія, що доповнює офіційний прибуток сім'ї.

Набуло подальшого розвитку:

- твердження, що категорія «ґендеру» є маркером соціальних відмінностей, які відображають ієрархію суспільних груп та домінування одних груп над іншими;

- уявлення про необхідність реорганізації соціальних інститутів (інститут сім'ї, освіти), що ретранслюють усталені патріархальні норми. Це дозволить замінити асиметричну систему соціальних цінностей (домінування / підпорядкування) на паритетну;

- уявлення про моделі ґендерної ідентифікації. Перехід від біполярної моделі ґендерної ідентифікації до мультиполярної спричинив зміну розподілу соціальних ролей. У результаті такої трансформації особистість отримує нові можливості для самореалізації. Обґрунтовано, що конструювання нетипової для патріархальної системи суспільства мультиполярної моделі ґендерної ідентичності є результатом нових взаємовідносин у суспільстві, характеристикою яких є утвердження принципів ґендерного паритету.

Науково-практичне та теоретичне значення дослідження. Загальні положення дослідження зводяться до висвітлення ролі ґендерної рівності в процесі самореалізації особистості та покликані акцентувати увагу громадськості на важливості даного явища для соціуму. Висновки та рекомендації, подані в дослідженні, можна застосовувати в навчальній роботі (при розробці курсів із соціальної філософії, політології, правознавства, педагогіки, соціальної роботи, та при написанні посібників із зазначених дисциплін); у просвітницькій та науково-дослідній діяльності (з метою поширення знань про значення ґендерної рівності для суспільства); дані, отримані в результаті аналізу суспільно-політичного становища в регіоні, можуть бути використані для роботи державних установ (з метою вироблення ефективної стратегії дій для покращення ґендерної ситуації в областях).

Особистий внесок здобувача. Рекомендації та висновки, що розкривають наукову новизну дисертаційної роботи, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Концептуальні ідеї, положення та висновки роботи доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка; були оприлюднені на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Філософія освіти у контексті історико-філософського знання»

(Дніпропетровськ, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияви» (Чернівці, 2009); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету» (Київ, 2010); Міжнародній науково практичній конференції «Роль науки релігії та суспільства у формуванні моральної особистості» (Донецьк, 2011); Міжнародній науковій конференції «Людина. Мова. Культура» (Горлівка, 2012); Международной заочной научно-практической конференции «Современные тенденции общественных наук: политология, социология, философия» (Новосибирск, 2013); Дніпропетровській сесії III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 2014); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософські обрії сьогодення» (Херсон, 2016).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 21 роботі, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому фаховому виданні, що включено до міжнародних наукометричних баз, та 14 – це інші видання.

Структура дисертаційного дослідження направлена на реалізацію визначеної мети та завдань і складається зі вступу, трьох розділів (поділені на підрозділи), висновків, списку використаних джерел (334 позиції) та додатка. Обсяг роботи – 250 сторінок, основна частина дисертаційного дослідження – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено ступінь наукової розробки проблеми, предмет та об’єкт дослідження, сформульовано новизну, завдання та мету, указано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, пояснено вибір методологічної бази дослідження, розкрито теоретичне та практичне значення, зазначено структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі «Концептуально-методологічні засади дослідження» визначається категоріальний апарат дослідження, обґрунтовується вибір методологічних підходів для аналізу проблеми ґендерної рівності в контексті самореалізації особистості.

У підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток ґендерної проблематики у соціально-філософській думці на межі XX – XXI століть» описуються особливості формування ґендерних досліджень у соціо-гуманітарній думці; формується категоріально-понятійний апарат дослідження. Встановлено, що на сьогодні існує значна кількість визначень поняття «ґендер». Його трактують як інституційне явище (М. Кіммел), як інтригу пізнання (І. Халєєва), як аналітичну категорію (Н. Чухим), як корисну категорію історичного аналізу (Д. Скотт), як категорію нової історії літератури (І. Шаберт), як відображення соціально обумовленої природи жіночого та чоловічого (Ш. Берн), як сукупність соціальних і культурних норм (О. Вороніна), як соціально-психологічну характеристику, набуту в процесі соціалізації (О. Кікінежді, Т. Говорун), як соціально-психологічну стать (П. Горностай), як соціальний конструкт (І. Бондаревська) тощо. Незважаючи на різносторонність

підходів у інтерпретації ґендеру, спільним для них залишається акцент на соціальному контексті цього поняття. Дослідження змісту поняття «ґендер» дають змогу розуміти його як різноаспектний соціокультурний конструкт, що дозволяє людині здійснити процес самоідентифікування в соціумі.

Конструювання ґендеру здійснюється через певну систему соціалізації, тому осмислення ґендерних відносин включає вивчення соціальних, економічних, культурних, політичних умов зовнішнього й внутрішнього середовища на міжнародному, національному, локальному рівнях. Відповідно, в аналізі категорії ґендеру можна виділити ряд тематичних аспектів, які дозволяють сформувати всесторонньо цілісну модель ґендерних відносин, механізмів їх реалізації та прогнозувати можливі шляхи трансформації: *філософсько-культурологічний аспект* (О. Вороніна, С. де Бовуар, І. Жеребкіна, Е. Грос, О. Кісь, Ю. Крістева, Н. Чухим, Н. Ажгіхіна, Т. Курт, С. Жеребкін, Л. Семенюта О. Забужко, К. Кліндер, Г. Бондаренко, Т. Гундорова, Н. Зборовська, М. Ільницька); *політико-правовий аспект* (Н. Грицяк, Р. Брайдотті, К. Левченко, Т. Мельник, Т. Журженко, О. Руднєва, Л. Смоляр, І. Грабовська, О. Данилець, П. Рабінович, Л. Кобилянська, О. Костюкова); *психолого-педагогічний аспект* (В. Гайденко, Т. Дороніна, Г. Запорожець, О. Луценко, Л. Смоляр, О. Цокур, Т. Говорун , О. Кікінежді, П. Горностай, Н. Іванова, Д. Мітчел, Д. Чечеринда, Л. Карнаух, Т. Голованова); *соціолого-економічний аспект* (Т. Журженко, І. Калабіхіна, Н. Шведова, О. Вілкова , О. Здравомислова, О. Вейнингер, В. Новицька).

У підрозділі 1.2 «Формування ідеї рівності статей в українському соціумі (соціально-філософські стратегії)» аналізуються історико-філософські передумови формування фемінізму в Україні, його спрямованості та форм. У процесі історичного осмислення ґендерної рівності важлива роль належить феміністичним ідеям та жіночим рухам, які формували усвідомлене ставлення до проблеми самореалізації жінок та чоловіків. Особливість фемінізму в Україні полягає у виокремленні національної ідеї, а вже через неї – порушується проблема особистісного становлення жінки; питання взаємодії «жіночого» та «чоловічого» висвітлюється, перш за все, через літературу. Дослідження творчості Н.Кобринської, Лесі Українки, О.Кобилянської дає змогу показати, як через порушення проблеми жіночого досвіду формується проблема рівності статей. Окрім того, у своїх творах письменниці розкривають моделі жіночої самореалізації, характерні українській жінці: зв'язок жіночого та національного («Бояриня» Лесі Українки), символ материнства складають основу образу Берегині як традиційної моделі жіночої ідентифікації; конфлікт біологічного та публічного призначення жінки («Дух часу» Н. Кобринської, «Царівна О. Кобилянської) є і в моделі Ділова Жінка (намагання зберегти баланс між професійними функціями та материнським обов’язком); самостійність, відсутність романтизму, боязнь патріархального шлюбу, спроможність кинути виклик суспільству («Людина» О. Кобилянської) – типові риси Феміністки як моделі жіночої ідентифікації тощо.

У підрозділі 1.3. «Методологічне підґрунтя аналізу проблеми ґендерної рівності в контексті самореалізації особистості» окреслено методологічні засади, використані при написанні роботи. При комплексному дослідженні ґендерної

рівності як умови самореалізації особистості використано системний, діяльнісний, міждисциплінарний, культурологічний підходи. Серед основних принципів, що бралися до уваги при аналізі понять «ґендерна рівність» та «самореалізація», можемо назвати загальнонаукові принципи історизму (при дослідженні генези понять «ґендерна рівність» та «самореалізація»); об'єктивності та конкретності (аналіз використаних джерел дозволяє сформувати об'єктивне бачення ролі ґендерної рівності у процесі самореалізації особистості); структурності (ґендерна рівність та свобода – структурні елементи самореалізації). Було застосовано ретроспективний метод (у першому розділі розглядаються етапи становлення ґендерних студій та поява феміністичної думки в Україні); метод актуалізації (при обґрунтуванні актуальності дослідження, висновків), а також загальнонаукові теоретичні методи порівняння, аналізу, синтезу, індукції, дедукції.

У другому розділі «Самореалізація особистості та феномен ґендеру: варіації взаємодії та особливості теоретичного осягнення» аналізується специфіка процесу особистісної самореалізації в умовах формування паритетних взаємовідносин.

У підрозділі 2.1. «Самореалізація та ґендерна рівність як умови особистісного зростання» розкривається зміст поняття «самореалізація», виокремлюються його основні характеристики та пояснюється їхня роль у системі особистісного самоздійснення жінки та чоловіка; визначається діалектична взаємодія соціального та індивідуального (дозволяє показати вплив патріархальних норм на особистісну реалізацію людини); обґрунтовується роль свободи у процесі всесторонньої самореалізації, оскільки право вибору, що отримує людина в умовах становлення паритетних стосунків, відкриває нові можливості для відображення індивідуального «Я» людини.

Під самореалізацією розуміється процес вільного розкриття особистістю своїх здібностей та творчого потенціалу у соціокультурному просторі. У межах даної роботи за структурні елементи самореалізації узято ґендерну рівність та свободу. Процес самоздійснення жіночої та чоловічої індивідуальності на паритетних засадах стає можливим завдяки самостійності. Самостійність, через взаємодію свободи з ґендерною рівністю, створює передумови для творчого відображення «Я» особистості у різних сферах її життєдіяльності.

Центральним компонентом аналізу самореалізації є суперечність індивідуального та соціального, яка визначає можливості становлення людини у суспільстві: з одного боку, індивід приймає встановлені суспільством правила життєдіяльності, з другого – ці ж правила обмежують сферу його діяльності та заважають особистісному саморозвитку. В умовах патріархального суспільства конфлікт індивідуального та соціального є найбільш чітким. Він проявляється у розподілі сфер життєдіяльності між чоловіком та жінкою. Формування жіночого «Я» стає можливим лише у приватній сфері та відбувається без урахування можливостей та бажання жінки. Неспроможність реалізації у нетипових для кожної зі статей сфер діяльності стає однією із причин кризи ідентичності.

Свобода визначає зміст процесу самореалізації та є однією із його умов. Серед проявів свободи виділяємо можливість звільнення особи від впливу соціальних

детермінант (соціальні, культурні норми; ґендерні стереотипи). Людина сучасного світу прагне вийти за межі патріархального канону. Концепція ґендерної рівності дозволяє кожному, незалежно від статевої приналежності, самостійно визначати сферу життєвих інтересів. Паритетність у взаємовідносинах між жінкою та чоловіком закладає основи для різносторонньої самореалізації кожного з них.

У підрозділі 2.2 «Дискурс ґендерної ідентичності в обширах самореалізації особистості» з'ясовується роль суспільних структур у зміні канону фемінності (це дозволяє простежити переваги мультиполярної моделі ґендерної ідентичності над біполярною моделлю); розглядаються традиційні рольові моделі жіночої ідентифікації (це дає змогу показати обмеженість патріархальної системи по відношенню до жіночої індивідуальності та можливостей її суспільної та особистісної самореалізації). Зміни критеріїв фемінності / маскулінності та формування нових ґендерних ролей, що дозволяють реалізуватися у нетрадиційних для жінки сферах діяльності, пояснюють аналіз взаємозв'язку ґендерної ідентифікації та процесу самореалізації на прикладі умов життєдіяльності жінки.

Життєдіяльність індивіда у системі патріархального суспільства відбувається відповідно до встановлених стандартів фемінності / маскулінності. Для традиційної системи цінностей найбільш оптимальною є біполярна модель ґендерної ідентичності, оскільки вона задає чіткі межі «чоловічого / жіночого». Проте, сучасний розвиток суспільних структур дозволяє спостерігати розмивання меж «чоловічого» та «жіночого». Поступове усунення сегрегації за статтю в соціальній, політичній, економічній сферах вимагає нового погляду на характеристики фемінності. Зміна ґендерної ролі жінки як можливість самореалізуватися не лише в приватній, а й публічній сфері, свідчить про семантичну неспроможність біполярної моделі. Це доводить актуальність мультиполярної моделі ґендерної ідентичності, яка допускає існування різних ґендерних ролей для кожної людини, безвідносно до її статевих ознак.

Біполярна модель ґендерної ідентичності встановлює традиційні зразки фемінності, які представлені образами «Берегині» та «Барбі». Спільним для даних моделей фемінності є те, що їх культивує саме суспільство. У даному випадку, поведінка жінки відповідає суспільним очікуванням, а сферою самореалізації стає лише сім'я. Поява мультиполярної моделі ґендерної ідентичності пропонує нові рольові моделі, що дозволяють їй реалізуватися також і в публічній сфері («Ділова Жінка», «Феміністка», «Жінка-Політик», «Жінка-Військовослужбовець» тощо).

Зміна меж ґендерної ідентифікації дозволяє жінці самостійно визначатися із соціальною роллю, в якій стає можливою реалізація власного «Я». Концепція паритетності дозволяє змінити закріплений традиційним суспільством зразок життєдіяльності. Зміна культурної традиції супроводжується зміною самовідчуття людини. Усвідомлення свого «Я» в новому вимірі стимулює людину до розкриття сутнісних сил відповідно до своїх можливостей.

У третьому розділі «Соціальні інституції як механізм взаємодії ґендерної рівності та процесу самореалізації особистості» інститути сім'ї, освіти та держави трактуються як соціальний механізм, який дозволяє розглянути вплив відносин «домінування – підпорядкування» на практичну реалізацію особистістю власних

прагнень. Розуміння соціального інституту як механізму дає можливість прослідкувати, яким чином ґендерна рівність змінює взаємовідносини суспільства та особистості.

У підрозділі 3.1. «Сім'я як топос розвитку та самореалізації людини» розглядається інститут сім'ї в системі повсякденної реальності, що дозволяє показати зіткнення публічної та приватної сфери, а саме: як впливають стереотипи у сім'ї як малій соціальній групі на самореалізацію індивіда в суспільному житті; розкривається роль домашньої роботи та батьківства у системі сімейних відносин та обґрунтовується, що гіпотеза про несумісність професійних та домашніх обов'язків сконструйована відповідно до історичного розвитку суспільства; вивчається значення сімейного виховання для процесу суспільної реалізації особистості, оскільки від стилю виховання залежить вибір індивідом сфер його життєдіяльності; аналізуються особливості традиційної та егалітарної сім'ї, що дає змогу визначити, який тип сім'ї відповідає запитам сучасного розвитку суспільства та здатен створити сприятливі умови для самореалізації особистості.

Встановлено, що процес самореалізації особистості залежить від сімейних стосунків. Засвоєння дитиною того факту, що жінці й чоловікові притаманні різні якості, які визначають вибір їхніх ролей у сім'ї, а потім і суспільстві, підштовхує її до сприймання ґендерних стереотипів як соціальних норм. Розподіл домашньої роботи на ґендерній основі – це перша ознака, що впливає на ґендерну соціалізацію дитини та підтримує ґендерну нерівність. Сімейні стосунки, що ґрунтуються на традиційних статевотипізованих ґендерних взірцях, ускладнюють процес самореалізації особистості, оскільки формують однобічні соціальні навички, уміння.

Традиційні ролі домогосподарки / господаря та батька / матері є найбільш статичними у патріархальному суспільстві. Ґендерний аналіз домашньої роботи розглядає дану проблему як економічну категорію, та передбачає реконструювання традиційних уявлень про розподіл доходів у родині, роботу, що оплачується, та ведення домашнього господарства. Обґрунтовано, що домашнє господарство виступає як соціально-економічний інститут, особливістю якого є неформальні стосунки, що проявляються в неформальній зайнятості та неформальних трудових зв'язках. Ведення домашнього господарства – це безоплатна праця, завдяки якій уможливлюється робота, що приносить прибутки: професійні досягнення чоловіка залежать від жіночої підтримки.

Специфіка батьківства полягає у його соціальній детермінованості. Роль батька у сім'ї має два аспекти: перший – «інструментальний», другий – символічний (пояснюється присутність «чоловічого духу»). Тому любов батька виражається за участі матері, а стосунки між дитиною та батьком – не виявлення батьківських почуттів, а відображення стосунків у сім'ї в цілому. Зміни ґендерних відносин, формують модель нової маскулінності. Вона змінює стиль поведінки чоловіка та передбачає поєднання кар'єри та домашньої роботи.

У підрозділі 3.2. «Трансформація особистості під впливом інституту освіти» розкривається специфіка ґендерної освіти як складника інституту освіти, та елемента освітнього процесу в цілому (дозволяє показати роль ґендерної освіченості у процесі пошуку нових шляхів для особистісної самореалізації. Разом з тим,

реалізація на практиці просвітницької діяльності має за мету популяризувати стратегію розвитку суспільства на засадах паритетності та демократії); досліджується, яким чином інститут освіти культивує та руйнує ґендерні стереотипи (дає змогу зрозуміти характер перебігу процесу ґендерної самоідентифікації дитини, від якого залежить її майбутня суспільна самореалізація); освіта розглядається як критерій стратифікації (не стать, а рівень освіченості визначають соціальну активність особистості).

Інститут освіти – один із важливих факторів ґендерної соціалізації особистості. Тому виникає необхідність його реформування з метою усунення існуючих ґендерних стереотипів та упереджень. На освітній процес впливають відкриті та приховані стереотипи. Прикладом першого різновиду стереотипів є уроки, на яких здійснюється диференціація дітей за статевими ознаками (трудове виховання, «Захист Вітчизни» для хлопців, та «Захист Вітчизни. Основи медичних знань» для дівчат). Одним із засобів у вирішенні даної проблеми є право вибору занять самою дитиною. Існуючий поділ дисциплін на «жіночі» та «чоловічі» визначає межі для особистісної самореалізації. Стає неможливою взаємозаміна ґендерних ролей. Приховані стереотипи пов'язуються із «прихованим навчальним планом», під яким розуміється система метакомунікацій, яка опосередковано впливає на індивіда, формуючи в нього уявлення про можливості самореалізації залежно від статі людини. Характеристиками прихованого навчального плану є: ґендерна стратифікація в закладі освіти; манера викладання; зміст навчальних дисциплін.

Ґендерна освіта постає важливим складником освіти в умовах швидких суспільних перетворень. Упровадження ґендерного знання в освітянську діяльність направлене на зміну уявлень про можливості самореалізації жінки й чоловіка та має за мету: 1) соціально адаптувати індивіда до змін, що відбуваються у сучасному суспільстві; 2) сформувати уявлення про ґендерну компетентність; 3) показати, що ґендерна асиметричність – це історично сформоване явище, не існує причинної залежності між соціальними ролями жінки й чоловіка та їх анатомією; 4) аргументувати соціальну цінність традиційної жіночої діяльності (материнство, увага, турбота тощо); 5) показати, що статеві відмінності мають значення за умови лише індивідуального корегування соціальної та ґендерної ідентичності.

У підрозділі 3.3 «Політико-правовий аспект ґендерної рівності: традиції та сучасність» розкривається сутність ґендерної політики та специфіка її реалізації в Україні (це дозволяє об'єктивно оцінити нові можливості самореалізації чоловіка та жінки у суспільстві безвідносно до статі); визначаються особливості ґендернонейтральної та ґендернозорієнтованої політики (це дає змогу визначити соціальний статус жінки та соціальний статус чоловіка у межах двох моделей рівності – формальної рівності, де в основі лежить однаковість статей, та рівності можливостей – що ґрунтується на їх відмінності); розглядається практична реалізація теоретично встановлених положень по досягненню ґендерної паритетності в різних видах діяльності.

Визначено, що роль ґендерної компоненти у політичному та економічному житті держави зводиться до врахування соціально-культурного коду соціальної ролі жінки та чоловіка, моделей їх взаємовідносин у суспільстві та певної системи

ціннісних орієнтацій у процесі утвердження ґендерного балансу.

Нерівність, що існує по відношенню до ролі та місця жінки й чоловіка у суспільстві, залежить не лише від впливу патріархальної системи минулого, а пов'язана із нейтральним ставленням до ґендерних суперечностей сучасності. Ґендерна політика в сучасному українському суспільстві являє собою соціальну мімікрію збалансованого у ґендерному відношенні суспільства. Це утруднює реалізацію на практиці завдань по встановленню паритетності. Для досягнення ґендерного балансу важливим є створення сприятливих умов для особистісної самореалізації кожної людини. Даний процес буде можливим не тільки за умови практичної, а не формальної діяльності соціальних інститутів, а, перш за все, в усвідомленні суспільством існуючої проблеми та включенні ґендерної компоненти до числа моральних принципів.

Додаток містить порівняльний аналіз статистичних даних за 2007 та 2016 роки. Його завдання – на прикладі зіставлення різних видів діяльності показати, наскільки дієвою на практиці є стратегія по досягненню ґендерної рівності, та як це позначається на процесі особистісної самореалізації. Незважаючи на те, що демократичні перетворення у суспільстві пропонують нові соціальні ролі, нові можливості для особистісної самореалізації жінці й чоловікові, питання ґендерного паритету в професійній сфері залишається не вирішеним. Анкетне опитування має за мету з'ясувати ставлення пересічних громадян до проблеми ґендерної рівності.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження представлені наступними висновками.

1. Проаналізовано особливості становлення та розвитку ґендерної проблематики на межі XX-XXI століть, та визначено специфіку формування ідеї рівності статей в українському соціумі. Ґендерні дослідження являють собою напрямок наукової діяльності, що скерований на визначення та аналіз місця, статусу, ролі, призначення, шляхів самореалізації, форм самоусвідомлення жінки й чоловіка у суспільстві. До особливостей становлення ґендерних досліджень в Україні відносимо: 1) відсутність традицій феміністичного руху; 2) інтерпретація ґендерних досліджень як елітарно-маргінального знання; 3) створення освітніх структур, що займаються дослідженням ґендерної тематики.

Проблематику ґендерних досліджень можна конкретизувати у таких положеннях: 1) дослідження як жіночого, так і чоловічого досвіду; 2) критика традицій патріархальної культури, в основі якої ідея домінування чоловіка над жінкою; 3) проблема влади (розкривається через аналіз статусу жінки та чоловіка у суспільстві); 4) проблема ґендерної ідентичності (досліджуються соціальні фактори – правила поведінки, норми моралі, цінності тощо, що впливають на процес самоусвідомлення індивідом себе як представника жіночої, чоловічої чи іншої (в соціальному контексті) статі); 5) проблема функціонування традиційних ґендерно-рольових стереотипів; 6) переосмислення поняття «рівність». Поняття «ґендерна рівність» трактується як «рівність вихідних можливостей». У межах даного дослідження ґендерна рівність вживається у значенні ґендерного паритету та передбачає рівність взаємовідносин, оскільки, попри значну політико-правову

підтримку ідеї ґендерної рівності, на практиці стратегія по досягненню рівності можливостей знаходиться на початковій стадії втілення.

2. В українській науковій думці конфлікт між жіночим та чоловічим світом був порушений саме у художній літературі. Тому аналіз у роботі творчості Н. Кобринської, О. Кобилянської, Лесі Українки дає підстави виокремити наступну специфіку формування ідеї рівності статей в українському соціумі: 1) ідея рівності статей формується в межах питання рівності нації; 2) інтерес до проблеми ґендерної ідентичності постає як наслідок виокремлення проблеми мовної та національно-етнічної ідентичності; 3) стан меланхолії трактується як спосіб ідентифікації «нової жінки» – він засвідчує розрив з біологічним призначенням жінки та зміщує суспільні орієнтири з родинно-сімейного культу у площину індивідуальності; 4) відсутність в українській національній свідомості чіткого протиставлення «чоловічого» та «жіночого»: одночасно з культом «Чоловіка» існує культ «Жінки» (образ Берегині символізує Матір-Україну та асоціюється з національною ідеєю).

3. Висвітлено зміст самореалізації особистості як соціокультурного феномена. Самореалізація – це такий рівень розвитку людини, коли образ її «Я» саморепрезентується на практичному рівні. Специфіка самореалізації полягає в тому, що вона є однією із сутнісних потреб людини та становить основу як соціально продуктивної, так і особистісної активності, дає можливість для максимального самоздійснення її внутрішніх прагнень. Процес самореалізації особистості можна визначити через діалектичний взаємозв’язок індивідуального та соціального; суперечність розпредметнення та опредметнення сутнісних сил; свободу та самодіяльність; самопізнання; самосвідомість; самооцінку.

Визначено співвідношення ґендерної рівності та самореалізації особистості. Ґендерна рівність та самореалізація співвідносяться через бінарні опозиції індивідуального та соціального, а також категорії культури та свободи. Особистість як цілісність постає в результаті взаємодії соціального та індивідуального, де соціальне – це відносини домінування – підпорядкування, в які включається індивід, а індивідуальне – наслідок активності, самодіяльності особистості, що здійснюється в межах її ґендерної ідентичності.

Самореалізація та культура діалектично пов’язані. Культура – це необхідна умова самореалізації, особистість, через реалізацію себе, збагачує культуру. У межах патріархальної культурної традиції жіноче та чоловіче – це бінарні опозиції. Тому самореалізація жінки / чоловіка протікає відповідно до визначених суспільством норм поведінки.

Свобода – це сутнісна характеристика самореалізації. В умовах формування паритетних взаємовідносин, свобода змінює культурні сценарії особистісної самореалізації жінки / чоловіка. Самореалізація особистості протікає у вибраних нею самостійно сферах життєдіяльності.

Автор розглядає ґендерну рівність та самореалізацію особистості як однопорядкові явища, що спрямовані на розвиток особистості. Повна самореалізація особистості можлива за умови, якщо вона перебуває в ґендерному середовищі. Ґендерна рівність розширює межі самореалізації особистості шляхом: 1) перегляду соціального статусу жінки / чоловіка; 2) модифікації соціонормативних очікувань

стосовно призначення жінки / чоловіка; 3) послаблення поляризації стереотипів фемінності / маскулінності; 4) переходу до мультиполярної моделі ґендерної ідентичності, коли соціальні ролі складно диференціювати за статевою ознакою; 5) перегляду міжстатевих відносин (поряд з домінантно-залежною моделлю відносин з'являється партнерська модель відносин).

4. Показано взаємозв'язок ґендерної ідентичності з процесом самореалізації (на прикладі рольових моделей жіночої ідентифікації). Особистісна самореалізація залежить від впливу двох факторів: ґендерної ідентичності та ґендерних ролей, що виконує людина у процесі життєдіяльності. Формування ґендерної ідентичності включає чотири позиції, аналіз яких дає змогу прослідкувати взаємозв'язок між процесом самореалізації та ґендерною ідентичністю.

На *першій позиції* індивід усвідомлює свою приналежність до певної статі (біологічна стать тотожна ґендерній ідентичності). Тому, на початковій стадії становлення індивіда як особистості, критерієм у визначенні шляхів суспільної та особистісної самореалізації стає біологічна стать. *Друга позиція* носить соціокультурний характер, оскільки індивід потрапляє до ситуації «Вони-Ми». Він відокремлює себе від носія іншого ґендеру, а його поведінка визначається соціокультурними нормами. Взаємозв'язок процесу самореалізації та ґендерної ідентифікації розкривається через посередництво ґендерних стереотипів, що моделюють поведінку індивіда залежно від характеристик фемінності / маскулінності. На *третій позиції* індивід, через вибрані ґендерні ролі, презентує свою ідентичність. Процес самореалізації здійснюється у межах визначених ролей. На *четвертій позиції* людина опиняється у ситуації «Задоволення / Незадоволення» власною ідентичністю. Стан «Незадоволення» стає причиною конфлікту «Я-образу» із навколишнім середовищем, що унеможливлює процес особистісної самореалізації.

Самореалізація жінки здійснюється у межах визначених суспільством ґендерних ролей. Для патріархальної системи цінностей традиційними рольовими моделями жіночої ідентифікації є «Берегиня» та «Барбі». Головна ідея названих рольових моделей –процес самореалізації жінки обмежується приватною сферою. Сучасні соціально-економічні умови доводять нефункціональність цих варіантів. Система статеворольової ідентифікації стає більш гнучкою, що розширює межі самореалізації особистості. Прагнення самореалізуватися в нових нетрадиційних для жіночого ґендерного стереотипу сферах діяльності стає причиною появи інших моделей жіночої ідентифікації. Це «Ділова Жінка» («Бізнес-леді»), «Феміністка», «Жінка-Політик», «Жінка-Військовослужбовець», «Жінка-Хижачка», «Жінка-Диктатор» тощо. Головна ідея нових моделей – процес самореалізації жінки залежить від зміни її соціального статусу.

5. Проаналізовано вплив моделей сімейних відносин на процес самореалізації особистості. Самореалізація особистості у межах патріархального типу сім'ї залежить від впливу ґендерних стереотипів. Найбільш стійкими є стереотипи, пов'язані з веденням домашнього господарства та вихованням дітей. Саме у сім'ї дитина засвоює розподіл домашньої роботи на ґендерній основі. Тому особистісна самореалізація здійснюється відповідно до встановлених стандартів поведінки.

Особистісна самореалізація жінки обмежується приватною сферою, а самореалізація чоловіка відбувається в публічній сфері. Як наслідок – переобтяженість жінки домашніми обов'язками заважає професійній самореалізації, а самореалізація чоловіка у сімейному житті носить символічний характер. Стратегія ґендерної рівності змінює характер ґендерних взаємовідносин та формує модель нової фемінності / маскулінності.

Сучасна сім'я традиційну модель взаємовідносин «домінування – підпорядкування» переорієнтовує на партнерські стосунки. Вона змінює простір самореалізації усіх членів сім'ї шляхом ряду перетворень, серед яких виділяємо наступні: 1) соціальна роль інтерпретується як суспільно сконструйована, що здатна історично змінюватися; 2) «домашня праця» – це економічна категорія, що має соціальне значення; 3) реконструюється ідея про універсальність маскулінності, тому роль батька стає новим елементом чоловічої ідентичності; 4) визнається пластичність ґендерної ідентичності.

6. Розкрито значення ґендерної освіти та обґрунтовано роль освіти в процесі самореалізації особистості. Ґендерна освіта виступає інструментом переосмислення та прояснення усталених поглядів на фемінність та маскулінність. Ґендерна освіта постає і процесом, і результатом засвоєння знань, наслідком яких має стати зародження позитивної ґендерної суб'єктивності, на яку не впливатимуть вироблені патріархальним суспільством стереотипи. Складниками ґендерної освіти є: просвітницька діяльність (пропаганда, розповсюдження ґендерної культури, ґендерних знань), систематичне навчання, стимулювання ґендерної самоосвіти. Серед переваг ґендерного підходу в освіті виділяємо наступні: виховання поваги до людини, незалежно від її статі; розширення можливостей самореалізації дитини (дівчатка долучаються до «чоловічої» роботи, а хлопчики – до «жіночої»); отримання досвіду рівноправного спілкування (у грі, на уроці) та застосування його в повсякденному житті; розвиток соціальної відповідальності у стосунках між жінкою та чоловіком.

Інтелектуалізація та технологізація усіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства ставить нові вимоги до людини. Для того, щоб індивід зміг повноцінно самореалізуватися у суспільному просторі, він має оволодіти новими ролями, які цей простір йому пропонує. Важлива роль у цьому належить освіті. Засвоєння нових ролей майже неможливе без проходження індивідом формальних освітніх організацій (дитячий садок, школа тощо). Новий статус, що його отримує людина відповідно до рівня освіти, спеціальності, кваліфікації відкриває нові можливості для самореалізації. Освіта, рівень освіченості дозволяють жінці / чоловікові самостійно визначити життєву стратегію та форму активності, розширюють можливості для самореалізації у тих сферах діяльності, які традиційно вважалися «жіночими» або «чоловічими», надають жінці економічну незалежність, змінюють соціальний статус жінки / чоловіка.

7. Показано особливості ґендерної політики в Україні, та проаналізовано роль політико-правового аспекту ґендерної рівності в процесі самореалізації особистості. Під ґендерною політикою розуміємо діяльність, зорієнтовану на вирішення ґендерного конфлікту шляхом утвердження ґендерної демократії, забезпечення

рівних свобод, прав та можливостей для кожної людини, незалежно від її статевих характеристик. Структуру ґендерної політики складають ґендернонейтральна та ґендерноорієнтована політика. Основу ґендернонейтральної політики становить формальна рівність, що виражає свою позицію через концепцію позитивної дискримінації. Ґендерноорієнтована політика базується на ідеї рівності можливостей та наголошує на відмінності статей, а не їх однаковості. Головне завдання ґендерної політики – усунення ґендерних диспропорцій на соціокультурному та законодавчому рівнях.

Особливість ґендерної політики в Україні – позиція євроцентризму, коли досягнення Заходу з питань ґендерного паритету не модифікуються до запитів українського суспільства, а нашаровуються на них. У результаті чого формується прообраз збалансованого у ґендерному плані суспільства.

Роль політико-правового аспекту ґендерної рівності в процесі самореалізації особистості полягає у: 1) підтримці ідей паритетної демократії; 2) забезпеченні однакових суспільних статусів як для жінок, так і чоловіків; 3) правовому захисті інтересів людини, незалежно від статі; 4) законодавчому забезпеченні рівності можливостей у використанні економічних та соціальних ресурсів (доступ до освіти, фахової діяльності, підприємницької діяльності, політико-економічного життя держави тощо); 5) вирішенні ґендерного конфлікту шляхом розробки політичних стратегій, економічних програм, які б враховували права як чоловіків, так і жінок.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Чухно В .І. Ґендерний аналіз драм Лесі Українки «Бояриня», «Кассандра», «Камінний господар» // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 16 (29). С. 262-268.

2. Чухно В. І. Ґендер як явище соціальне // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 18 (31). С. 296-302.

3. Чухно В. І. Духовність як міра соціальності людини // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. / Чернівецький національний університет. Чернівці, 2008. Вип. 414-415, С. 68-71.

4. Чухно В. І. Ґендерні мотиви соціолінгвістичного дискурсу Оксани Забужко (на прикладі творів «Дівчатка» та «Казка про калинову сопілку») // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, вид-во НПУ імені

М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 21 (34), С. 310-316.

5. Чухно В. І. Культура як атрибут соціуму // Ґілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2009. Вип. 21. С. 243-249.

6. Логвиненко В. І. Соціально-філософський аналіз поняття «самореалізація» // Філософія і політологія в контексті сучасної культури / М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 6. С. 114-119.

Статті у міжнародних наукових фахових виданнях і виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

7. Логвиненко В. І. Рольові моделі жіночої ідентифікації як спосіб особистісної самореалізації // Ґілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. Вип. 120. С. 195-198.

Інші публікації:

8. Чухно В. І. Освіта та виховання у ґендерній перспективі // Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2008. Вип. 17. С. 377-380.

9. Чухно В. І. Дискурс у ґендерній перспективі // Людина. Мова. Культура: за матеріалами ІІІ Міжнар. наук. конф. молодих науковців, м. Горлівка, 3 квітня 2009 р. / Горлівський ін-т іноземних мов. Горлівка, 2009. С. 170-171.

10. Чухно В. І. Ґендер і культура як соціальні конструкти // Людина. Світ. Суспільство: за матеріалами доп. та виступів міжнар. наук. конф., м. Київ, 21-22 квітня 2009 р. / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2009. С. 183-185.

11. Чухно В. І. Еволюція та основні види феміністичної критики // Людина. Світ. Суспільство: за матеріалами доп. та виступів міжнар. наук. конф., м. Київ, 21-22 квітня 2010 р. / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. С. 173-175.

12. Чухно В. І. Політична реклама – засіб маніпуляції свідомістю людини // Ірраціональне підґрунтя раціональності: за матеріалами учасників Всеукр. наук.-теорет. конф., м. Полтава, 14 квітня 2009 р. / Полтавський держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2009. С. 306-309.

13. Чухно В. І. Гінокритика: теорія існування жіночого письма // Філософський та літературознавчий виміри сучасних гуманітарних досліджень: за матеріалами міжнар. наук.-теорет. конф. до 287-ліття з дня народження Г. С. Сковороди, м. Суми, 17-19 грудня 2009 р. / Сумський держ. ун-т. Суми, 2009. С. 83-84.

14. Чухно В. І. Роль освіти в процесі соціалізації особистості // Вища освіта України у світовому континуумі: за матеріалами всеукр. наук.-практ. семінару, м. Полтава, 29-30 травня 2008 р. / Полтавський держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2008. С. 201-204.

15. Чухно В. І. Гуманістична складова драматичної творчості Лесі Українки //

Гуманізм у контексті динаміки сучасного суспільства: зб. матеріалів круглого столу, м. Чернігів, 19 грудня 2007 р / Чернігівський держ. ін-т права, соц. технологій та праці. Чернігів, 2008. С. 88-91.

16. Чухно В. І. Ґендерний концепт рекламного дискурсу // Журналістика, філологія та медіаосвіта: зб. наукових доповідей / Полтавський держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2009. Т. ІІ. С. 399-401.

17. Чухно В. І. Інститут освіти в сучасному інформаційному просторі // Розвиток засобів комунікації як чинник трансформації сучасного релігійного життя: за матеріалами XXX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 9 грудня 2011 р. / Донецький нац. технічн. ун-т. Донецьк, 2011. С. 104-108.

18. Чухно В. І. Роль освіти у процесі самореалізації особистості // Людина. Мова. Культура: за матеріалами міжнар. наук. конф. молодих науковців, м. Горлівка, 15 листопада 2012 р. / Горлівський ін-т іноземних мов. Горлівка, 2012. С. 134-135.

19. Чухно В. И. Роль домашнего труда в институте семьи // Современные тенденции общественных наук: политология, социология, философия: за материалами междунар. заочной научно-практ. конф., г. Новосибирск, 25 февраля 2013 г. / НП «СибАК». Новосибирск, 2013. С. 37-42.

20. Логвиненко В. І. Специфіка ґендерної освіти // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: за матеріалами Дніпропетровської сесії ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Дніпропетровськ, 29 листопада 2014 р. / Дніпропетровський нац. ун-т імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2014. С. 21-24.

21. Логвиненко В. І. Ґендерні стереотипи в освітньому процесі // Філософські обрії сьогодення: збірник тез доповідей і статей IV Всеукр. наук. практ. конф., м. Херсон, 17 листопада 2016 р. / Херсонський держ. аграрний ун-т. Херсон, 2016. С. 101-103.

АНОТАЦІЇ

Логвиненко В. І. Ґендерна рівність як умова самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017.

У дисертації розглядається проблема ґендерної рівності в сучасному суспільстві з урахуванням її місця та ролі в процесі самореалізації особистості. Автор визначає основні положення ґендерного дискурсу: описуються особливості становлення ґендерних досліджень в Україні; розглядається проблематика ґендерних досліджень; розкривається зміст понять «ґендер», «ідентичність», «ґендерна нерівність», «ґендерна рівність», «ґендерний паритет». Показано в історико-філософській ретроспективі особливості формування ідеї рівності статей в українському соціумі.

У роботі досліджується поняття «самореалізація» та визначаються його основні характеристики. Обґрунтовується, яким чином ґендерна рівність розширює можливості самореалізації особистості. Автор показує значення ідентифікації для

процесу особистісної самореалізації через зіставлення біполярної моделі ґендерної ідентичності та мультиполярної. Розкриваючи концепцію взаємозамінності ґендерних ролей, автор доводить взаємозв'язок ґендерної ідентичності та процесу самореалізації.

У дисертації розглядається соціальний механізм взаємодії «ґендерна рівність – самореалізація особистості»: показано, як ґендерна рівність, через уключення її до сім'ї, освіти, держави як механізмів самореалізації, змінює характер стосунків у системі «особистість – суспільство». Пояснюється, як залежить самореалізація особистості від функціонування ґендерних стереотипів у зазначених соціальних інститутах.

Ключові слова: самореалізація, ґендер, ґендерна рівність, ґендерний паритет, патріархальні стереотипи, ідентифікація, ґендерна роль.

Логвиненко В. И. Гендерное равенство как условие самореализации личности в современном украинском обществе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

В диссертации рассматривается проблема гендерного равенства в современном обществе с учетом ее места и роли в процессе самореализации личности. Автор определяет главные идеи гендерного дискурса: делается описание как англо-американской специфики гендерных исследований, так и особенностей их продвижения на постсоветском пространстве; смысл категории «гендер» раскрывается путем определения таких тематических аспектов: философско-культурологического, политико-правового, психолого-педагогического, социолого-экономического; формулируется определение понятий «идентичность», «гендерное неравенство», «гендерное равенство», «гендерный паритет».

В философско-исторической ретроспективе анализируются особенности формирования идея равенства полов в украинском социуме: вопрос равенства полов – это следствие борьбы за равенство наций.

В диссертации изучается вопрос самореализации личности: делается определение понятия «самореализация» и его характеристик, обозначается значение этих характеристик в процессе личностного самоопределения женщины и мужчины. Автор доказывает, что самореализация личности и гендерное равенство – это однопорядковые явления: целостная самореализация личности возможна лишь в том случае, если личность находится в гендерной среде. Гендерное равенство и самореализация соотносятся через бинарную оппозицию индивидуального и социального, а также категории культуры и свободы.

Автор раскрывает значение идентификации для процесса личностной самореализации путем сопоставления биполярной и мультиполярной моделей гендерной идентичности. Автор, раскрывая концепцию взаимозаменяемости гендерных ролей, доказывает взаимосвязь гендерной идентичности с процессом самореализации.

Социальный институт рассматривается как механизм взаимодействия

гендерного равенства и самореализации личности. Показано, что семья, образование и государство как механизмы самореализации с помощью гендерного равенства меняют характер отношений в системе «личность – общество»: объясняется, как функционирование гендерных стереотипов в социальных институтах семьи, образования, государства влияет на самореализацию личности; доказано, что гипотеза о несовместимости профессиональных и семейных обязанностей сконструирована патриархальной системой общества; определено, что не пол человека, а уровень его образования влияет на процесс личностной самореализации; показано зависимость между созданием равных условий для самореализации мужчины и женщины и политико-правовой деятельностью государства.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерний паритет, патриархальные стереотипи, самореализация, идентификация, гендерная роль.

Logvynenko V. I. Gender equality as a condition for self-fulfillment of personality in modern Ukrainian society. - Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – National Pedagogical Dragomanov Universit. – Kyiv, 2017.

In this dissertation research the problem of gender equality in a modern society is on a review, taking into account its place and role in the process of personality self-fulfillment. The author defines the main provisions of gender discussion as follows: the peculiarities of the formation of gender research in Ukraine are described; the issues of gender studies are considered; the content of the definitions «gender», «identity», «gender inequality», «gender equality», «gender parity» are revealed. The peculiarity of forming the idea of equality of gender identity in the Ukrainian society is explained through the historical and philosophical retrospectives.

The concept of «self-fulfillment» and its main characteristics are investigated in this thesis. It is substantiated how gender equality expands the possibilities of self-fulfillment of the individual. The author provides the insight into the importance of identification for the process of personal self-fulfillment through the comparison of a bipolar gender identity model and a multipolar one. The author demonstrates the relationship between gender identity and the process of self-fulfillment in course of discussing the concept of interchangeability of gender roles.

The social mechanism of interaction between «gender equality and self-realization» of the personality is considered in this thesis: gender equality is disclosed through its inclusion into the family, education, state, as mechanisms of self-realization, changing the nature of relations in the system «personality – society». The thesis explains on how personal self-realization depends on the functioning of gender stereotypes in the above-mentioned social institutions.

Keywords: self-realization, gender, gender equality, gender parity, patriarchal stereotypes, identity, gender role.

Підп. до друку 15.09.2017. Формат 60×84/16.
Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26